

KUR'ÂN'I KUR'ÂN İLE ANLAMA*

ALİ KARATAŞ**

Interpreting Quran by Quran itself

Abstract: This study entitled “Interpreting Quran by Quran Itself” and will evaluate whether approaches is right that accept Commentary of the Qur'an with Qur'an is objectionable. General tendency among the scholars on this issue will be discussed. Furthermore, with movement from the fact that scholars applying the method, this study will try to provide a method to understand the Quran in its entirety.

Key Words: Commentary, Subjectivity, Rumor, Integrity.

Öz: “Kur'ân'ı Kur'ân ile Anlama” başlığını taşıyan bu çalışmada Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirini sakıncalı bulan yaklaşımların haklı olup olmadığı değerlendirilecek. Âlimlerin bu konudaki genel temayülü ele alınacak. Ayrıca bu

* Bu çalışma hazırlanırken “Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ında Kur'ân'ı Kur'ân'la Tefsir” (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010) adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi İDİKAB [karatasali5@gmail.com].

çalışma müfessirlerin uygulamalarından hareketle Kur'ân'ı kendi bütünlüğünde anlamaya yönelik bir yöntem sunmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Öznellik, Rivayet, Bütünlük.

Giriş

Kur'an'ı Kur'an'la açıklamanın en sağlıklı yol/yöntem olduğu hususunda yaygın bir görüş vardır. Ancak son dönemde bu görüşe itiraz eden çalışmalar da mevcuttur. En kestirme şekliyle ayeti ayetle tefsir ve te'vîl etme olarak ifade edilebilecek "Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri"nin en sahih, en sağlam ve en sağlıklı tefsir tarzı olduğu şeklindeki klişeleşmiş sözü özel olarak İbn Teymiyye (728/1327)'nin dile getirdiği, ondan önce bu ifadenin söylenmediği bazı araştırmalarda zikredilmektedir.¹

178
OMÜİFD

Bu konuda yapılan bir makale çalışmasına göre Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri şeklinde ifade edilen tefsir tarzının birtakım sorunları ve sakıncaları vardır. Bu sorunlar ve sakıncaların başında öznellik ve Kur'ân'ı tek kaynak olarak gören çevrelere dolaylı da olsa haklılık payesi vermek gelmektedir. Ancak burada akla şu soru takılmaktadır: Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etmeyi tefsir yollarının en güzeli olarak ifade edenler için acaba Kur'ân tek kaynak olarak mı yoksa temel kaynak olarak mı görülmektedir? Bu soruya vereceğimiz cevaplar Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirini en güzel tefsir olarak görenlerin, çağdaş Kur'âncıların işine gelecek argümanlar ortaya koyup koymadığını gösterecektir. Ayrıca öznellik riski sadece Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir ederken mi vardır? Örneğin Sahabe sözü ile Kur'ân'ı açıklarken müfessirin ayetleri kendine göre konuşturabilmesi de ihtimal dâhilinde değil midir?

Kur'ân'ın Kur'ânla tefsir edilmesiyle ilgili klasik eserlerde benzer noktalar dile getirilmiştir. Ancak eleştiri olarak dile getirilebilecek bir ifade ile tatminkâr bir içerik sunulamamıştır. Genel olarak bir ayette kısa ve özlü (mücmel) biçimde zikredilen bir hususun başka bir ayette tavih

¹ Bkz. Mustafa Öztürk, "Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri: Bir Mahiyet Soruşturması", *ÇÜİFD*, 2008, c.8, sayı.2, ss.2-21.

edildiği, mutlakın takyit ve âmın da tahsis edilerek tefsir etmesi dışında bir yöntemden bahsedilmemiştir. Ancak müfessirler ayeti başka ayet veya ayetlerle açıklarken kendilerine göre bir yöntem kullanmışlarsa da bununla ilgili özel olarak bir metot değerlendirmesine girmemişlerdir.

Bu çalışmada Kur'ân'ı Kur'ânla tefsir etme olgusu genel olarak incelenecek ve bazı müfessirlerin uygulamalarından hareketle Kur'ân'ı Kur'ânla tefsir etmenin ilk dönemlerden itibaren tek kaynak olarak görülüp görülmediğinin işaretleri araştırılacaktır. Yine son dönem araştırmalardan hareketle Kur'ân'ı kendi bütünlüğünde anlamaya yönelik bir yöntem teklifi sunmaya gayret edilecektir.

1.Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri

İbn Teymiyye(728/1327)'nin "Biri çıkıp, Kur'ân'ın en güzel tefsir yolu nedir? diye sorsa Kur'ân'ın yine Kur'ân ile tefsir edilmesidir, deriz. Zira bir yerde anlamı kapalı (mücmel) olarak beyan olunan bir ayet bir başka yerde tefsir edilmiştir; bir yerde kısaltılmış (muhtasar) olan husus, bir başka yerde etraflıca anlatılmıştır."² şeklindeki sözünü İbn Kesir (744/1372)³, Zerkeşî (794/1392)⁴ ve buna yakın bir şekilde Süyûtî (911/1506)⁵ tekrar etmiştir.

Kur'ân'ın Kur'ân'la anlaşılmasının tefsir yollarının en güzeli olduğunu ifade etmek acaba tefsirde diğer kaynakları dışarıda bırakmak anlamına mı gelmektedir? İbn Teymiyye, Zerkeşî, Suyûtî gibi âlimlerin eserlerine ve ilk dönem müfessirlerin tefsirlerine bakıldığında tabî ki böyle bir iddiada bulunulduğuna dair bir tez ileri sürülemez. Çünkü ilk dönem eserlerinde tefsirin kaynakları sıralanırken her ne kadar bu günkü anlamda bir sınıflandırmaya göre ele alınmasa da rivayet ve dirayet malze-

² İbn Teymiyye, *Mukaddime fi Usûli't-Tefsîr*, tahk. Adnan Zarzur, Dimeşk 1972, s.93.

³ İsmail İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, çev.Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay., İstanbul 1984, c.II, s.4.

⁴ Bedruddîn Muhammed bin Abdullah Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, tahk. Yûsuf Abdurrahman el-Mera'selî vd., Beyrut 1994, c.II, s.315.

⁵ Celâlüd'dîn Abdurrahmân Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahraman Yay., İstanbul 1978, c.II, s.225.

melerinin zikredildiği görülmektedir. Mesela İbn Teymiyye bunu “Şayet sen, Kur’ân’da olsun, Sünnet’te olsun Kur’ân’ın tefsirini bulamazsan, bu takdirde “Sahabî kavillerine” müracaatta bulunursun. Çünkü onlar bu konuda daha çok bilgi sahibidirler. Zira Kur’ân’ı Kerim’i müşahede ettikleri gibi bununla ilgili halleri ve durumları da müşahede etmişlerdir. Her şeyden önce tam bilgi ve gerekli kavrayış bunlarda mevcuttur.”⁶ şeklinde ifade etmiştir. Yine kaynaklarda Hz. Peygamberden başlayarak Sahabe ve Tabiûn ileri gelenleri tefsir kaynağı olarak görülmüştür. Netice itibariyle Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsiri, tefsir yollarının en doğrusu ve en hayırlısı kabul edilmiş olsa da diğer kaynaklar göz ardı edilmemiştir.⁷

Kur’ân’ın kendisini tefsiri etmesi söz konusu çalışmada dile getirildiği şekliyle sünneti ve her türlü haberi reddeden çağdaş Kur’âncıların işine gelmiş olsa da ilk dönemlerde her şeyin Kur’ân’da kafi bir şekilde yer aldığı iddiası ile hadisleri reddetme fikri⁸ Kur’ân’ı kendi içinde açıklayan ilk dönem âlimlerince dile getirilmemiştir.⁹ Dolayısıyla ilk dönemlerden itibaren zikredilen Kur’ân’ın Kur’ân’ı tefsiri etmesi fikri ile çağdaş Kur’âncılar tarafından dile getirilen Kur’ân’ın Kur’ân’ı tefsiri etmesi düşüncesinin çıkış noktaları aynı değildir. Mesela Hint Alt kıtası tefsir akımının temelinde “Bize Kur’ân yeter” düşüncesinin olduğu dile getirilmektedir. Yine zikredilen bilgilere göre bu akımca Kur’ân, hayatın her ihtiyacını karşılayacak potansiyele sahiptir¹⁰ ve Hz. Muhammed’e indirilen tek vahiy Kur’ân’dır.¹¹ Dolayısıyla hadis devre dışı bırakılmış ve bu sebeple her şey Kur’ân’da aranmıştır.¹²

Söz konusu çalışmaya göre Kur’ân’ı Kur’ân ile anlayıp yorumlamak, en güzel/en mükemmel yöntem olmak şöyle dursun, son derece sakıncalı ve istismara açık bir tefsir tarzıdır. Çünkü Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsiri,

⁶ İbn Teymiyye, *age*, s.95.

⁷ Örnek olarak bkz. Süyûtî, c. I, s.244-245; c.I, s.225.

⁸ Ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed-İki Tasavvur Bir Gerçek*, Düşün Yay., İstanbul 2008, s.202-225.

⁹ J.M.S.Baljon, *Kur’ân Yorumunda Çağdaş Yönelişler*, Fecr Yay., Ankara 1994, s.31-32.

¹⁰ Öztürk, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2005, s.146.

¹¹ İslamoğlu, *age*, s.206.

¹² Öztürk, *age*, s.163.

kesinlikle müfessirin öznelliğine açık hususiyettedir. Bununla birlikte Kur'ân'ı kendi iç bütünlüğü içerisinde anlaşılmalıdır. Fakat bu bütünlüğü tesis etmek, anlayan/yorumlayan özneye aittir. Dolayısıyla Kur'ân'ı kendi bütünlüğü içinde anlayıp yorumlamak en nihayetinde bir dirayet işidir. Ancak yazara göre burada şöyle bir paradokstan söz edilebilir: Kur'ân'ı kendi bütünlüğü içinde anlayıp yorumlamak sahih ve nesnel anlamın keşfedilmesine katkı sağlar; ama söz konusu bütünlüğün yorumcu tarafından inşa edilmesi ister istemez öznellik riskine yol açmaktadır. Nitekim İslam düşünce tarihinde birbirine muhalif fırka ve mezheplerden her birinin kendi görüşlerini Kur'ân'a dayandırmakta pek zorlanmaması, üstelik Kur'ân'a atıfta bulunurken çok kere ayetler arasında irtibat kurmuş olması söz konusu öznellik riskinin pratikteki tezahürleri olarak okunabilir.

Burada dile getirilen çekinceler aslında sadece Kur'ân'ın Kur'ân'ı tefsiri için geçerli görülemez ve görülmemelidir de. Benzer çekinceler haberlere dayalı olarak yapılan tefsir için de geçerli olabilir. Nitekim haberleri özne tavrına göre değerlendirip ayetleri buna göre yorumlayan her hangi birisi de çıkabilir. Bu sebeple rivayet ile tefsiri nasıl bir kenara atamayacaksa öznellik içereceği için Kur'ân'ın Kur'ân'ı tefsirini de son derece sakıncalı bir tutum olarak görme sebebiyle bir kenara atamayız. Tabi ki her durumda da özneliliğin haddini aştığı zamanlar olmuştur ve olacaktır da. Bu noktada "tefsir" adı altında yapılan çeşitli tahrifleri ortaya çıkarmanın ilk başvurulması gereken yolu da yine Kur'ân'a başvurmadan geçmektedir.¹³ Ayrıca tam anlamıyla olmasa da Albayrak'ın da ifade ettiği gibi bir ölçüde peşin fikirlerden uzaklaşılabilir. Kur'ân üzerinde düşünüp, ayet ve ayetlerdeki birimlerin birbirleriyle olabilecek ince irtibatları göz önüne alınıp Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri yöntemi sistemli bir şekilde tetkik edilebilir.¹⁴ Yine müfessirlerin bu konudaki tutumları araştırmalar-

¹³ Fevzi Zülaloğlu, *Temel Kaynağımız Kur'an*, Ekin Yay. <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/v2/temel-kaynagimiz-kuran/index.htm> (17.06.2011.)

¹⁴ Halis Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, Şule Yay., İstanbul 1998, s.14, 16.

la ortaya çıkarılarak ortak bir yöntem sunulabilir. Bu da objektiflik için önemli ölçüde katkılar sağlayacaktır.

Kur'ân'ın açıklanmasında Kur'ân'a başvurmanın ilk örneklerini Hz. Peygamber'in tefsirinde buluruz. Örneğin zulüm (En'âm, 6/82) kavramını şirk (Nisa, 4/48) ile açıklamıştır. Yine "Gaybın anahtarları O'nun nezdindedir, onları O'ndan başkası bilemez..." (En'âm, 6/59) ayetinde geçen gaybın anahtarlarından muradın ne olduğunu "Gaybın anahtarları beştir, onları Allân'dan başkası bilemez: 'Kıyamet saatini bilmek ancak Allah'a mahsustur. Yağmuru O indirir, rahimlerde bulunanı O bilir. Kimse yarın ne kazanacağını ve hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilen ve her şeyden haberdar olandır'" (Lokman, 31/34) ayeti ile tefsir etmiştir.¹⁵

Sahabe de tefsirde önemli bir yere sahiptir. Bu önem sahabenin sarsılmaz imanı ve vahyin inişine sahip olması sebebiyledir.¹⁶ Sahabe, tefsir için Hz. Peygamber'e müracaat etmeleri yanında kendi icthatlarıyla da tefsir yapmışlardır.¹⁷ Tabiûn ise Sahabeye en yakın nesil olmaları hasebiyle tefsir için büyük birer kaynak değerindedirler. Tefsiri Sahabeden semâen nakletmiş, bunun dışındaki durumlarda rey başvurmuşlardır.¹⁸

Sahabiler ayetleri açıklarken Kur'an bütünlüğünü göz önünde bulundurmuşlardır. Mesela İbn Mesud'un tefsirdeki yerini ele alan bir araştırmada "Abdullah b. Mesûd'un ilk tefsir kaynağı Kur'ân'dır. Abdullah, her hangi bir meseleyi Kur'an vasıtasıyla halledemediği zaman Hz. Peygamber'in sünnetine müracaat eder, orada da bulamadığı takdirde kendi re'y ve içtihadına göre o meselenin tahlili cihetine giderdi. Şu halde Abdullah, ilk olarak Kur'ân'ın

¹⁵ Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kuranı Tefsiri*, <http://www.darulkitab.com/oku/kuran/v2/peygamberimizin-kurani-tefsiri/index.htm> 18.06.2010.

¹⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, DV Yay., Ankara 1993, s.234.

¹⁷ Cerrahoğlu, *age*, s.234.

¹⁸ Cerrahoğlu, *age*, s.244.

Kur'ân ile tefsir edilmesi yolunu tercih ediyordu." şeklinde ifade edilmiştir.¹⁹ Yine Hz. Ömer'in de bu konudaki tutumu bilinmektedir.²⁰

Mukatil bin Süleyman (ö.150) *el-Eşbah ve'n-Nazâir*'inde kelimelerin değişik ayetlerle açıklanmasının örnekleriyle doludur. Örneğin şirk kelimesinin üç farklı anlamını Kur'ân'ın bütünlüğü içinde tefsir etmiştir.²¹ Yine Taberî (ö.310), zaman zaman bir ayeti başka bir ayetle te'vîl etmiştir. Bununla birlikte ayeti açıklamaya konu olacak birçok haberi de tefsirinde nakletmiş, Kur'ân'ı tefsirde tek kaynak olarak görmemiştir. Mesela Fatıha suresi 7. ayette zikredilen "*Kendilerine nimet verilenleri ve gazaba uğrayanları*" ayetler ve hadislerle açıklamıştır.²² Yine "*Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır.*" (Bakara 2/7) ayetinde mühürlemenin kalplere ve kulaklara, perde çekilmesinin ise gözlere hasredilmesini "*Hevâ ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın bir hikmete göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ ibret almayacak mısınız?*" (Câsiye, 45/23) ayetini delil getirmek suretiyle pekiştirmiştir.²³ İbn Kesir'e bakıldığında da ayetlerin zaman zaman birbiriyle açıklandığı görülecektir. Yine Deylemî (v.593/1197), "*Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz*" (Haşr, 59/21) ayeti ile "*Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti*" (A'raf, 7/143) ayeti arasında bir ilişki kurmuştur. Ona göre eğer Allah kahhar, intikam, celal ve azamet gibi sıfatlarla dağa tecelli etmiş olsaydı dağ parça parça olarak görülürdü.

¹⁹ Hüseyin Küçükalkay, *Abdullah İbn Mes'ûd ve Tefsir İlimdeki Yeri*, <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/v2/imesudvetefsir/> (17.06.2011.)

²⁰ Ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Gökhan Atmaca, Hz. Ömer'in *Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlimine Katkıları*, Rağbet Yay., İstanbul 2011, s.156-157.

²¹ Mukatil bin Süleyman, *el-Eşbah ve'n-Nazâir*, <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/kuranterimlersozlugu/> (17.06.2011.)

²² Bkz. Ebu Cafer Muhammed ibn Cerir et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. tahk. Abdullah bin Abdu'l-Muhsin et-Türkiyyü, Kahire 2001, c.I s.176-199.

²³ Bkz. Fatih Bayar, *Taberî'nin Tefsir Metodolojisi* (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008, s.287-291.

Nitekim bu “*Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti*” ayetindeki gibidir. Deylemî, ayeti ayetle açıklamasının yanında diğer müfessirler gibi rivayet kaynaklarını da kullanmıştır.²⁴

Son dönem müfessirlerinden Hamdi Yazır da örneğin Ali-İmran suresi 133. ayette geçen cennetin bir özelliğini başka ayetle tefsir etmiş, ayrıca aynı ayetteki arz kelimesini hem başka ayetlerle hem de İbn Abbas, Said bin Cübeyr ve âlimlerin görüşlerine göre de açıklanmıştır.²⁵

2.Kur’ân’ı Kur’ân’la Tefsirde Usul

Vahiy yoluyla peyderpey indirilen ilahi sözler manzumesi Kur’ân’ın tefsirinin en sağlam kaynağının yine kendisi olduğunu müfessirler ifade ederler. Nitekim “*Sonra onu açıklamak bize düşer*” (Kıyame, 75/19) ayetinin Kur’an’ın bir kısmının diğer bir kısmını tefsir ettiğine işaret ettiğini düşünmüşlerdir.²⁶ Bu sebeple, bir ayette ilahi kelamdan murat olunan mananın diğer bir ayette açıklığa kavuşturulması Kur’ân’ı en sağlam kaynak konumuna getirir. Ayrıca tevatür yoluyla nakledilmesi de güvenilirliğini gerektirip bağlayıcı olduğunu göstermektedir.²⁷

Öncelikle Hz. Peygamber ve Sahabeden olan müfessirler başta olmak üzere daha sonra gelen müfessirler Kur’ân’ı Kur’ân’la tefsir etmişlerdir. Buna ek olarak Kur’ân’ın kendisine has üslûbu ve bilinen tertibi, zaten onun, kendi bütünlüğü içinde anlaşılmasını bir zaruret olarak ortaya koymaktadır. Bu sebeple Kur’ân’ı ister baştan sona ayet ayet tefsir etsin, ister herhangi bir konusunu açıklamaya çalışsın, isterse onun tercümesini yapsın hiçbir müfessir ve Kur’ân araştırmacısı, Kur’ân’ı, yine kendi içyapısı içerisinde anlamaktan müstağni kalamamıştır.²⁸

Öz olarak Kur’ân’ı kendisinden hareketle anlama olarak ifade edilebilecek Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsiri yaklaşımı ve müfessirlerin bunu uygu-

²⁴ Bkz. Abdullah Vargeloğlu, *Muhammed b. Abdulmelik ed-Deylemî ve Tefsirdeki Metodu* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üni. Sosyal Bil. Ens., Ankara 2008, s.36-46.

²⁵ Bkz. Hamdi Yazır, *Hak Dini Ku’ân Dili*, Çelik –Şura Yay., İstanbul 1993, c.II s.382.

²⁶ Hamdi Yazır, *age*, c.VIII, s.181.

²⁷ Bayar, *age*, s.287.

²⁸ Albayrak, *age*, s.11-12.

lama yöntemlerine dair eserlerde yukarıda da ifade edildiği üzere ayrıntılı bir içerik bulunmamaktadır. Ancak son dönemde yapılan iki çalışma Mâtürîdî (ö.333) ve Râzî'nin uygulamalarından hareketle bir yöntem tespit etme yönünde önemli gayretler sunmuşlardır.

Bilindiği üzere Kur'ân, muhatapları tarafından anlaşılacak ve muhataplarını hidayete yöneltmek (A'raf, 7/52) için gönderilmiştir. Bu sebeple öncelikli olarak Arap toplumunun diliyle gelmiş ve onun mübelliği ve mübeyyini Hz. Peygamber tarafından açıklanarak indirilmiştir. (En'âm, 6/97, 6; Nahl, 16/89) Kur'ân, yirmi üç sene süren ve peyderpey devam eden (İsrâ, 17/106) bu uzun nüzul sürecine rağmen bütünlüğünü ve çelişkidenden uzak olmasını (Nisâ, 4/82) özellikle vurgulamıştır. Bu anlamda hem mana bakımından ifadeleri bir birine zıt değildir, hem de nazım yönünden birbirine muvafıktır.²⁹ Bu sebeple Kur'ân'ı anlamak isteyen özne, bahsedilen gerçeği unutmamalı ve Kur'ân'ı kendi bütünlüğü içinde anlamalıdır.³⁰

Kur'ân; herkesin bildiği harflerin ve seslerin en güzellerinden, yerine göre en güzel nağmelerinden, Arapların bildiği ve bütün insanların anlayabileceği kelimelerden seçilmiştir.³¹ En küçük birimi olan harflerden başlayarak kelimelere, yan cümlelere, ana cümlelere, ana cümlelerden müteşekkil ayetlere ve bu ayetlerin oluşturduğu daha büyük pasajlara kadar bir yapıya bürünmektedir. Ayrıca bahsedilen her bir parçanın Kur'ân bütünlüğü içinde birbiriyle bağlantılı bir yapı oluşturduğu da dikkati çekmektedir.³² Kur'ân harfler, kelimeler, terkipler ve cümlelerin birleşiminden oluşan; ama bu ilahi kaynaktan neşet ettiği için beşeri metinlerden ayrılan bir kitaptır. Bundan dolayı onu metin yapan kelime,

²⁹ Nasıruddin Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dersaadet Basım ve Dağıtım, İstanbul t.s.,c. I, s.227.

³⁰ Karataş, *age*, s.66.

³¹ Hamdi Yazır, *age*, c.I, s.15-16.

³² Albayrak, *age*, s.21-22.; Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzul'ün Rolü*, Şule Yay., İstanbul 1994, s.294.

terkip ve cümle gibi unsurları zaman zaman yine bu metnin zikri geçen unsurları tarafından açıklanmaktadır.³³

Zikri geçen hususlar bir usul önerisi için dikkate alınabilir. Öncelikle Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirine konu edilecek unsurlar belirlenmelidir. Daha sonra bu unsurlar açıklamaya konu edilirken aralarında ne gibi ilişki özellikleri olduğu ortaya çıkarılmalıdır. Unsurlar arasındaki irtibat yolları tespit edildikten sonra bunların birbiri ile anlaşılmasında hangi açıklama biçimlerine dayanarak tefsir yapılabileceği ortaya konmalıdır.³⁴ Yine ayetleri oluşturan unsurlar çeşitli ilişki biçimlerinden yola çıkılarak tefsir edilirken, tefsire katkı sağlayacak yardımcı kaynaklar ele alınmalıdır. İşte bu noktaların belirlenmesi Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri için kanaatimizce bize bir yöntem sunmada önemli adımlar olacaktır. Ayrıca özneliği engelleyici ölçütler de sunabilecektir.

Kur'ân bir metin olarak kelime, terkip ve cümlelerin bileşiminden oluşmaktadır. Bunlar Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsire konu edilecek unsurlardır. Bunlar kendi başlarına var olamazlar ve çeşitli mana çerçevelerindeki anlamlarını Kur'ân'ın bütünlüğünde kazanırlar. Onun için bunların anlamını tespit etmek için bütünlüğü göz önünde bulundurmak gerekmektedir.³⁵

Mesela el-ism kelimesini ele alırsak geçtiği ayete göre şirk, isyan, günah, zina ve hata anlamlarında kullanılmaktadır. Yine k-f-r fiili inkâr, nankörlük ve uzaklaşma anlamlarına gelmektedir. Her iki kelime de bu farklı anlamlarını kullanıldıkları yere göre almaktadır. K-f-r fiili inkar anlamını "*Küfr edip {yani, Allah'ın tevhidini inkâr edip} Allah yolundan alıko-yanlar...(Muhammed, 47/1)*" ayetinde, nankörlük anlamını "*(Fir'avn, Musa'ya dedi ki): "O yaptığın fiili yaptın, o halde sen o kâfirlerdensin"* (Şu'arâ, 26/19) ayetinde ve uzaklaşmak anlamını ise "*(İbrahim, babasına ve kavmine dedi ki): Biz size küfr ettik {yani, biz sizden teberrî ettik (uzaklaştık); bizimle*

³³ Karataş, *age*, s.68.

³⁴ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev.Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul t.s., s.19.

³⁵ Albayrak, *age*, s.48.

sizin aranızda ebedî olarak düşmanlık başladı." (Mümtehine 60/4) ayetinde kazanmaktadır.

Kur'ân'ın Kur'ân'la açıklamasına konu olan isim, fiil, edat, terkip ve cümle gibi unsurlar arasında değişik açılardan bağ ve irtibat kurulabilmektedir.³⁶ Her hangi bir ifadenin diğeri ile bağ ve irtibatından anlaşılması gereken şey, o iki ifadenin şekil, yapı ve ifade ettiği mana yönünden birbirine yakın, benzer ve uygun olması, aralarında çeşitli yollarla alaka kurulması durumudur.³⁷

Mâtürîdî ve Râzî'nin yöntemini ele alan araştırmalarda bu iki müfessirin ayetleri açıklarken tefsire konu edilen unsurlar arasında benzerlik (tanzir), zıtlık, eşselsilik (vücu), eşanlamlılık (nezair), türdeşlik (iştikak) ve özdeşlik (ayniyet) gibi ilişki özelliklerinden hareket ettiği görülmüştür.

Müfessirler Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsirde yardımcı öğelerden yararlanmaktadır. Bu yardımcı öğeler ayetleri tefsir ederken keyfiliği ve özneliği engellemede önemli kaynaklar kabul edilebilir. Bu kaynaklar Hz. Peygamber, Sahabe'nin açıklamaları, vahyin indiği ortamın bilgisi, Arap dilinin ifade ve üslup özellikleri ve edebî sanatlardır. Ayrıca metnin bağlamı³⁸ ve ayetler arasında ilişki kurmada mantıksal araçlardan da yararlanılmalıdır. Kıraat farkları da ayetlerin birbiri ile ilişkilendirilmesinde dikkate alınabilir. Nitekim müfessirler bu anlamda zaman zaman farklı kıraatleri de kaynak olarak kullanmışlardır.

6. Kur'ân'ı Kendisini ile Açıklama Yolları

Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsire konu olan kelime, terkip ve cümleler aralarındaki benzerlik, zıtlık gibi çeşitli ilişki özelliklerine göre dil, tarihsel araçlar, metnin bağlamı gibi yardımcı kaynaklardan yararlanılarak değişik açıklama biçimlerine göre bir biri ile tefsir edilir. Bu yardımcı kaynaklar ayetlerin birbiri ile ilişkilendirilmesinde kanaatimize göre keyfiliği gidermede önemli ipuçları sunacaktır.

³⁶ Karataş, *age*, s.86

³⁷ Mustafa Ünver, *Kur'ân'ı Anlamada Siyakın Rolü*, Sidre Yay., Ankara 1996, s.99.

³⁸ Albayrak, *age*, s.136.

Açıklama biçimleri ile bir ayeti başka ayet veya ayetler ile açıklarken kullanılan yöntemler kastedilmektedir. Anlatılacakların türüne ya da amacına göre değişik anlatım biçimleri kullanılabilir. Mesela bir yerde mana kapalı ise buradaki açıklama biçimi, anlamı netleştirme olmaktadır. Bir ayeti açıklayıcı mahiyette zikredilen ayet ilk ayetteki anlamı bir kayda bağlıorsa açıklama biçimi mutlakin takyidi olacaktır.³⁹

Mesela Enbiyâ Sûresi'nin 91. âyetinde *elletî* ism-i mevsûlü ile namusunu koruyan, Allah'ın, kendisine ruhundan üfleyip hem onu, hem de oğlunu, kendi kudreti için âlemlere belge kıldığı bir kadından bahsedilmekteyken, Tahrim Sûresi'nin 12. âyetinde hemen hemen aynı ifadelerle vasıflandırılan kadının ismi, İmrân kızı Meryem olarak açıkça zikredilmektedir.⁴⁰ Yine müteşabih olarak kabul edilen istiva kelimesi de kelimenin geçtiği diğer ayetler yardımıyla tefsir edilebilir. Yapılan yorumlar Kur'ân'ın tenzih prensibine göre değerlendirilir. Böylece istivanın tefsiriyle ilgili ortaya çıkan görüşlerde teşbih ve tescime kaçma durumunda tenzih ilkesi subjektifliğin sınırını belirleyebilecektir.⁴¹

Yine Yahudilerin âlemlere üstün kılınmasından (Bakara, 2/47) kastedilenin bütünlük içinde açıklanmasını burada örnek verebiliriz. Razî'ye göre onların üstün kılınması kendilerine peygamber gönderilmesidir. (Mâide, 5/20) Yani herhangi bir insani özellikten dolayı üstünlük söz konusu değildir.⁴² Yine "*Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbih (ve tenzih) ederler*" (İsra, 17/44) ayetinde yeryüzünde bulunup da Allah'ı tesbih edenlerin kim olduğu net değildir. Hasan Basri Çantay, buradaki tesbih edenleri "*Görmez misin ki göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor*" (Hacc, 22/18) ayeti ile tefsir etmiştir.⁴³

³⁹ Karataş, *age*, s.139.

⁴⁰ Albayrak, *age*, s.108.

⁴¹ Konuyla ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için örnek olarak bkz. Karataş, *age*, s.147-155.

⁴² Aripov, *age*, s.77-78.

⁴³ Hasan Basri Çantay, *Kur'an'ı Hakîm ve Meâli Kerim*, İslam Mecmuası, İstanbul 1984, c.I-3 s.516

İlk dönemlerden itibaren Kur'an'ın kendisini açıklama biçimleri olarak mutlakın takyidi, âmın tahsisi ve mücmelin tafsili gibi sınırlı sayıda açıklama biçimleri zikredilmektedir. Oysaki tefsirler incelendiğinde müfessirlerin kullandığı açıklama biçimlerin bunlarla sınırlı olmadığı görülecektir. Yapılacak araştırmalarla bunlar açığa çıkarılmalıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Mâtürîdî ve Râzî'nin yöntemleri ele alınmış ve farklı açıklama biçimleri kullanıldığı görülmüştür. Tabi ki bu müfessirlerin yöntemleri araştırmacının takdirine göre isimlendirilmiştir. Başka araştırmacılar da bunları farklı bir şekilde adlandırabilir. Neticede bunlar birleştirilerek ortak isimlendirmeler kullanılabilir. Böylece genel geçer noktalara ulaşılabilir. İşte sözü edilen araştırmalarda Razi ve Mâtürîdî'nin anlamı zenginleştirme ve netleştirme, sınırlandırma(tahsis), görüşünü destekleme, yabancı (garip) kelimeleri açıklama, gerekçelendirme, kayıtlama (takyid) , uzlaştırma (müşkili giderme), sıra, örnekendirme, hükmü açıklama, nesh, zorlamalı ilişkilendirme ve dolaylı katkı sağlama gibi açıklama biçimleri ile ayetleri birbiri ile tefsir ve te'vîl ettikleri ortaya konmuştur.⁴⁴ Şimdi bunların bazılarını örnekleriyle ele alalım.

6.a. Anlamı Zenginleştirme

Kur'ân'daki bazı ayetlerde anlam açısından müphemlik, mücmellik, lafzın garabeti gibi çeşitli sebeplerle kapalı bir durum söz konusu olmasa da başka ayetler açıklamaya söz konu edilen ayetin anlamını genişletmekte veya zenginleştirmektedir. Yine ayetteki anlam açık olmasına rağmen başka manaların olması da muhtemeldir. İşte muhtemel manaları ortaya çıkaran diğer ayetler ilgili ayetin anlamına zenginlik katmaktadır.⁴⁵

Örneğin herhangi bir ayette mü'minlerin bazı özellikleri zikredilmektedir. Ancak zikredilen hususlar mü'minlerin tüm özelliklerini an-

⁴⁴ Bkz. Karataş, *age*, s.224.

⁴⁵ Karataş, *age*, s.168.

latmamaktadır. Konuyla ilgili diğer ayetlerle bir arada tefsir edildiğinde anlam zenginleşecektir.⁴⁶

6.b. Uzlaştırma (Müşkili Çözme)

İlk bakışta aralarında zıtlık varmış gibi görünen ayetlere müşkil ayetler denir. Kur'ân'da bu durum olmamakla birlikte böyle bir izlenim veren ayetler arasındaki müşkil durumun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Müfessirler bu durumları çeşitli gerekçelerle açıklamışlar ve ilgili ayetlerin anlamını uzlaştırma yoluna gitmişlerdir.

Mesela Hz. Musa'nın asasıyla ilgili gelen cânn (Kasas, 28/31), sü'bân (Şuara, 26/32) ve hayye (Tâhâ, 20/20) kelimelerinin geçtiği ayetlerin arasında müşkil bir durumun var olduğu düşünülebilir. Asanın mucizevî tarzda dönüştüğü yılan farklı kelimelerle anlatılmıştır. Razi'ye göre bu kelimeler asanın dönüştüğü yılanın çeşitli şekillerini ifade etmektedir.⁴⁷

6.c. Sınırlandırma(Tahsis)

Kur'ân'da karşılaşılan hususlardan birisi de genel anlamlı kelimelerin hususî bir niteliğe bürünmesidir. Bu husus, elbette Kur'ân'ın ifade özelliğinin bir sonucudur. Genel ifadeli bir kelimeyi, Kur'ân'ın bütününde, sadece hususî bir nesneye hasretmek mümkün olmasa da yerine göre kelâmın sevk edildiği ortamda, yerine göre de muayyen konuları içeren Kur'ân ifadelerinde böyle bir açıklama tarzı söz konusu olabilmektedir.⁴⁸

Mesela “*Size meyte (leş) haram kılındı*” (Mâide, 5/3) ayetindeki *meyte* ifadesi âmm olup “*Deniz avı ve onu yemek size helal kılındı*” ayeti ile tahsis edilmiştir.⁴⁹ Bu ayet ile denizden tutulan balıklar meytenin dışında tutulmuştur. Yine elçi (rusul) kelimesi bu türden bir lafızdır. Hem peygamberler hem de melekler için kullanılır. “*Elçilerimiz onun canını alırlar*” (

⁴⁶ Ayrıntılı örnekler için bkz. Niyazali Aripov, *Tefsiri Kebirde Kur'ân'ı Kur'ân'la Tefsir* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Sos. Bil. Ens., Ankara 2005, s.73-75.; Karataş, *age*, s.168-172.

⁴⁷ Aripov, *age*, s.54-55.

⁴⁸ Albayrak, *age*, s.102-103.

⁴⁹ Sadreddin Gümüş, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yay., İstanbul1990, s.42.

En'âm, 6/61) ayetindeki anlamı tahsis yoluyla açıklandığında “*De ki: “Üzerinize vekil edilen ölüm meleği, canınızı alır”* (Secde, 32/11) ayeti ile elçinin anlamı ölüm meleği ile sınırlandırılır. Mâtürîdî de ayeti bu şekilde te’vîl etmiştir.⁵⁰

6.d.Kayıtlama (Takyit)

Herhangi bir şey ile kayıtlı olmayana mutlak denir. Mesela “masa, kitap” kelimeleri herhangi bir özellik veya kayıtla vasıflandırılmamış lafızlardır. “Çalışma masası”, “İlahi kitap” dediğimizde kelimeleri bir lafızla kayıtlamış oluruz. Kur’ân’da bu tür örnekler mevcuttur. Onun için bir yerde mutlak olarak gelen bir kelime, başka bir yerde bir lafızla kayıt altına alındığında kayda bağlayan diğerini tefsir etmektedir. Bunun olması için mutlak olarak gelen lafız ile kayıt altına alınarak gelen lafızlar arasında hüküm bakımından bir birlik olması gerekir. Aksi durumda kayıtlı lafız mutlak olanı tefsir etmez.⁵¹

“*Leş ve kan size haram kılındı*” (Mâide, 5/3) ayetinde ed-demü (kan) lafzını, “*akıtılmış kan*” (En’âm, 6/145) ayetindeki mesfûhan (akıcı) kelimesi kanı akıtılmış sıfat ile kayıtlamıştır. Buna göre ikinci ayet, ilk ayeti bir kayda bağlayarak tefsir etmektedir.⁵²

6.e. Gerekçelendirme

Ayetteki bir durumun ifade olarak gelişindeki veya bir şeyin bir isimle vasıflandırılmasındaki sebebi ortaya çıkarmak için diğer bazı ayetleri gerekçe göstererek ayetlerin bir biri ile tefsir edilmesi durumudur.⁵³

Örneğin İmam Mâtürîdî, “*Şeytanların ise kime inceğini size haber vereyim mi? Onlar, günahkâr iftiracıların hepsine iner.*” (Şuarâ, 26/221–222) ayetini te’vîl ederken günahkâr kimselerin iftiracılar olarak isimlendirilmesini başka ayetlerle gerekçelendirmiştir. Bu kişiler, Kur’ân için “*öncekilerin*

⁵⁰ Ebû Mansûr İmam el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kurân*, Mizan Yay., İstanbul 2005-2011, c.V, s.88.

⁵¹ Gümüş, *age*, s.34.

⁵² Gümüş, *age*, s.34.

⁵³ Karataş, *age*, s.180.

masalları" (En'âm, 6/25; Saffât, 37/36), "Bu apaçık bir iftiradır" (Sebe', 34/43) yalanını ortaya atmışlar ve "Hz. Peygamber için şair" (Enbiyâ, 21/5; Saffât, 37/36) ve "besbelli bir büyücü" (Yunus 10/2) gibi ithamlarda bulunmuşlardır. Bu sebeple günahkâr-iftiracı olarak isimlendirilmişlerdir. Hz. Peygamber'e Kur'ân'ı "bir beşerin öğrettiğini söylemişlerdir." (Nahl, 16/103) Şeytanların Kur'ân'ı indirdiğini de iddia etmişlerdir. Kur'ân onların bu iddialarını "Kuran'ı şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara düşmez, zaten güçleri de yetmez." (Şuara, 26/210) ayetleri ile yalanlamış ve onlara "De ki, onu mukaddes ruh indirdi" (Nahl, 16/102) cevabını vermiştir.⁵⁴ Burada Mâtürîdî, Hz. Peygamber aleyhine ortaya atılan iddiaları içeren ayetleri günahkâr iftiracıların bu şekilde isimlendirilmesine sebep göstermiştir.

6.f.Örneklendirme

Bir ayetteki ifadeyi daha anlaşılır kılmak için benzer bir durumu ifade eden başka bir ayeti örnek göstererek veya herhangi bir ayetin dile getirdiği hususun içeriğini örneklendirerek ayetlerin birbiri ile ilişkilendirilmesi sonucu tefsir edilmesidir.

"O esnada (Allah) buyurur: Huzurunda çekişmeyin! Ben size daha önce uyarı göndermiştim!" (Kâf, 50/28) ayetinde bahsedilen kişilerin şeytanla çekişmeleri "Onlar birbirlerini suçlayıp çekişirler. Siz bize sağdan gelir alaka gösterip dururdunuz (aldatırdınız,) derler. Diğerleri de onlara şöyle derler: Hayır, siz zaten mü'min kimseler değildiniz. " (Saffat, 38/27-29) ve "İş olup bitince Şeytan der ki O halde beni kınamayın, kendi kendinizi kınayın!" (İbrahim, 14/22) ayetleri ile örneklendirilip daha somut hale getirilebilir.⁵⁵

6.g.Hükmü Açıklama

Bir ayette ifade edilen hükmü açıklama anlamında diğer ayetlerden destek alarak ayetlerin bir biri ile tefsir edilmesi durumudur. Burada ayetleri

⁵⁴ Mâtürîdî, *age*, c.X, s.347-348.

⁵⁵ Mâtürîdî, *age*, c.XIV, s.109-110.

birbiri ile ilişkilendirmede gereklilik, serbestlik, haram ve helal olma yönünden sonuçlara ulaşmaktadır.⁵⁶

Mesela “*Namaz kılınmca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin*” (Cuma, 62/10) ayetindeki dağılın emrinin vücup mu yoksa mübahlık mı ifade ettiğini tespit ederken başka ayetlerle ilişki kurulabilir. Razî, dağılın emrinin mübahlık ifade ettiği sonucuna varırken ayeti, “*Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur.*” (Bakara, 2/198) ayeti ile ilişkilendirmiştir.⁵⁷

6.h.Dolaylı Katkı Sağlama

Bir ayeti başka bir ayetle tefsir ederken, bazı durumlarda, açıklayıcı mahiyetteki ayetle, açıklanan durumundaki ayet arasında doğrudan bir ilişki olmadan iki ayet birbiri ile tefsir edilebilir. Bu durumda müfessir olarak getirilen ayet konuya dolaylı bir katkı sağlamaktadır.⁵⁸

Mesela “*Doğrusu güldüren de ağlatan da O’dur.*”(Necm, 53/43) ayetinde Yüce Allah nefisleri, nefislerin halleri ve fiillerini yaratmadaki kudreti ve otoritesini beyan etmiştir. Mâtürîdî, ayeti bu şekilde açıkladıktan sonra doğrudan tefsir etmemekle birlikte Allah’ın kudretini anlatan ayetleri zikrederek konuya dolaylı yoldan katkı sağlamıştır. Allah’ın nefisleri yaratmadaki “*O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karnlarında bulunduğunuz sırada, sizi en iyi bilendir.*” (Necm, 53/32) ayetinde dile getirilen hususlardır. Nefislerin halleriyle ilgili kudretini ise “*Zengin eden de yoksul kılan da O’dur.*”(Necm, 53/43) ve “*Öldüren de dirilten de O’dur.*”(Necm, 53/44) ayetleriyle açıklamıştır.⁵⁹ Mâtürîdî, ayetlerdeki amaç benzerliğinden yola çıkarak dolaylı katkı sağlamak için ayetleri ilişkilendirmiştir. Ayetlerdeki ifadenin amacı Mâtürîdî’ye göre Allah’ın kudretini vurgulamaktır.

⁵⁶ Bkz. Aripov, *age*, s.89; Karataş, *age*, s.205.

⁵⁷ Aripov, *age*, s.88.

⁵⁸ Karataş, *age*, s.213.

⁵⁹ Mâtürîdî, *age*, c.XIV, s.215.

6.1.Zorlamalı İlişkilendirme

Bu açıklama biçiminde bir biri ile tefsire konu edilen unsurlar arasında doğrudan ve dolaylı yoldan bir ilişkilendirme bulunmamakla birlikte benzerlik, zıtlık gibi çeşitli ilişki özelliklerinden hareketle zorlamalı ilişkilendirilmeye gidilerek ayetler birbiri ile tefsir edilmektedir.⁶⁰

Mesela “Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!”(Hicr, 15/96) ve “Onlar Kur’ân’ı parçalara ayırmışlardı.”(Hicr, 15/91) ayetleri konu olarak farklıdır. Bu iki ayetteki يَجْعَلُونَ fiili ayetlerin birbiri ile irtibat kurularak açıklanmasında rol oynayabilir. İmam Mâtürîdî bu iki ayeti birbiri ile açıklamıştır.

Ona göre ilk ayetteki يَجْعَلُونَ den kastedilen “ceale” anlamı değildir. Çünkü ayette bahsedilenler gerçek anlamda bir tanrı (ceale)edinmiş olsalar bunun olması gerekirdi. Her edinilen-kılınan mevcuttur. Hâlbuki burada kelimeden anlaşılması gereken onların ya isimlendirme ya da ibadet açısından Allah’tan başka tanrı edinmiş olmalarıdır. Nitekim “Onlar ki Kur’ân’ı parçalara ayırmışlardı.” (Hicr, 15/91) ayetinde Kur’ân’ın parçalara ayrılmasından, tutarsız hale getirilmesinden bahsedilemez. Çünkü onu Allah korumakta (Hicr, 15/9) ve ona hiç bir batıl yaklaşmamaktadır. (Fussilet, 41/42) Eğer onlar Kur’ân’ı tutarsız veya parça parça hale getirmiş olsalardı Kur’ân’a batıl yaklaşmış olurdu. Bu sebeple bu tür ifadeler mecaz olarak alınmalıdır. “Yavaşça putlarının yanına vardı.”(Saffât, 37/91) ve “İlâhları hep bir ilâh mı kılmış? Bu cidden şaşılacak bir şey: çok tuhaf” (Sâd, 38/5) ayetlerindeki ifadeler de bunun gibidir. Bu ayetler isimlendirme veya ibadet açısından birer mecazî ifade etmektedir.⁶¹ Mâtürîdî, burada ifade benzerliğinden hareketle ayetleri birbiri ile te’vil ederken hem mantıksal bir çıkarımda bulunmuş hem de belagatten yararlanmış tır.

⁶⁰ Karataş, *age*, s.216.

⁶¹ Mâtürîdî, *age*, c.VII, s.66.

Sonuç

Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirini sakıncalı bulan yaklaşımların haklı olup olmadığı değerlendirildiği, alimlerin bu konudaki genel temayülünü ele alındığı ve müfessirlerin uygulamalarından hareketle Kur'ân'ı kendi bütünlüğünde anlamaya yönelik bir yöntem sunmaya çalışılan bu makalede aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsir edilmesinin en sağlam tefsir kaynağı olduğu özel olarak ilk dönemlerde zikredilmese de Hz. Peygamber'den itibaren müfessirler ayeti başka ayetlerle tefsir ve te'vîl etmişlerdir. Bunun yanında diğer tefsir kaynaklarını da dikkate almışlar ve Kur'ân'ı tefsirde tek kaynak olarak görmemişlerdir. *Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsir* edilmesine dair hem tefsirlerde hem de Ulûmu'l-Kur'ân'la ilgili eserlerde ayrıntılı bir içerik sunulmamıştır. Ancak âlimler bunu yöntem olarak uygulamışlardır. Buna rağmen tefsirin diğer kaynaklarını, reddeden bir tutumla dışarıda bırakmamışlardır. Dolayısıyla Kur'ân'ı tek kaynak görerek Kur'ân'ın kendisine yeteceğini iddia eden modernistlerle çıkış noktasından ve yöntem açısından bir birinden farklıdırlar.

Kur'ân, bir binanın çeşitli unsurlardan meydana gelmesi gibi bir birine sıkıca bağlı çeşitli öğelerden oluşmaktadır. Bunlardan her birisi bütünlük içinde son derece önemli bir yere sahip olduğu için anlamını yine bu bütünlük içinde kazanmaktadır. Bunlar kelime, terkip ve cümledir. Bu unsurlar çeşitli ilişki özelliklerine göre birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Kur'ân'ı kendi içinde açıklamak diğer kaynakları reddetmek anlamına gelmemektedir. Bu kaynaklar bağımsız olarak tefsirin kaynakları olabileceği gibi ayeti ayetle açıklamanın yardımcı kaynakları da olabilir. Dolayısıyla bunlar özneliğin sınırını belirli bir noktada tutabilecektir. Bu kaynakları dışlayarak ayetleri kendi keyfine göre konuşturanların düşüncelerinin yanlışlığı yine bu kaynaklar ve bütüncül bakış açısıyla gözler önüne serilebilir. Böylece ayetleri hedefe uygun olmayacak şekilde irtibatlandırarak tefsir etmenin önüne de geçilebilecektir.

Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirinde her ne kadar tatminkâr bir içerik bu zamana kadar sunulmamış olması bu konunun yabana atılabileceği anlamına gelmemelidir. Çünkü insanlığın serüveni devam etmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar konudaki eksik noktaları zamanla dolduracaktır. Zaten bu konuda -yukarda da zikredildiği gibi- çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Kaynakça

- Albayrak, Halis, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, Şule Yayınları, İstanbul 1998.
- Aripov, Niyazali, *Tefsiri Kebirde Kur'ân'ı Kur'ân'la Tefsir* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- Atmaca, Gökhan, Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011.
- Baljon, J.M.S., *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelişler*, Fecr Yayınları, Ankara 1994.
- Bayar, Fatih, *Taberî'nin Tefsir Metodolojisi* (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008.
- 196 el-Beydâvî, Nasıruddin Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Der-
OMÜİFD saadet Basım ve Dağıtım, İstanbul t.s.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, DV Yayınları, Ankara 1993.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an'ı Hakîm ve Meâli Kerim*, İslam Mecmuası, İstanbul 1984.
- Gümüş, Sadreddin, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990.
- İbn Kesîr, İsmail, *Hadislerle Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, çev.Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.
- İbn Teymiyye, *Mukaddime fi Usûli't-Tefsîr*, tahk. Adnan Zarzur, Dimeşk 1972.
- İslamoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed-İki Tasavvur Bir Gerçek*, Düşün Yayınları, İstanbul 2008.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev.Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul t.s.
- _____, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev.Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul t.y.
- Karataş, Ali, *Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ında Kur'ân'ı Kur'ân'la Tefsir*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- Küçükkalay, Hüseyin, *Abdullah İbn Mes'ûd ve Tefsir İlimdeki Yeri*, <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/v2/imesudvetefsir/> (17.06.2011.)
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr İmam, *Te'vîlâtü'l-Kurân*, Mizan Yayınları, İstanbul 2005-2011.

- Mukatil bin Süleyman, *el-Eşbah ve'n-Nazâir*, <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/kuranterimlersozlugu/> (17.06.2011.)
- Öztürk, Mustafa, "Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri: Bir Mahiyet Soruşturması", *ÇÜİFD*, 2008, c.8, sayı.2, ss.2-21.
- _____, *Tefsir Tarihi Araştırmaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.
- Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzul'ün Rolü*, Şule Yayınları, İstanbul 1994.
- es-Süyûtî, Celâlü'd-dîn Abdurrahmân, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1978.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed ibn Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, tahk. Abdullah bin Abdu'l-Muhsin et-Türkiyyü, Kahire 2001.
- Ünver, Mustafa, *Kur'ân'ı Anlamada Siyakın Rolü*, Sidre Yayınları, Ankara 1996.
- Vargeloğlu, Abdullah, *Muhammed b. Abdulmelik ed-Deylemî ve Tefsirdeki Metodu* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Yazır, Elmalı M.Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Çelik -Şura Yayınları, İstanbul 1993.
- Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kuranı Tefsiri*, Kayıhan Yayınları, <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/v2/peygamberimizin-kurani-tefsiri/index.htm> 18.06.2010.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed bin Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, tahk. Yûsuf Abdurrahman el-Mera'selî vd., Beyrut 1994.
- Zülaloğlu, Fevzi, *Temel Kaynağımız Kur'an*, Ekin Yayınları, <http://www.darulkitap.com/oku/kuran/v2/temel-kaynagimiz-kuran/index.htm> (17.06.2011.)

